

Polgári közép, vagy bonsai gigászok harca?

Magyarországot nem csupán globális pénzügyi válság sújtja. Lassan egy évtizede vergődünk önmagunk túszaiként, a politikai rivális teljes megsemmisítésére törekvő populizmus csapdájában. Ez a csapdahelyzet könnyen leírható: Magyarországon nyolcmillió szavazásra jogosult állampolgár van, de alig több mint két és fél millióan fizetnek személyi jövedelemadót. Az utolsó három országgyűlési választás fő kérdése valójában az volt, hogy a nagy pártok mekkora részesedést ígérnek az adófizetők pénzéből az adót nem fizetőknek. A két győzelemre esélyes erő, a Fidesz és az MSZP egyaránt populistá, nyíltan osztogató, rejtve fosztogató retorikát használt, és nagyrészt ilyen politikát is folytatott.

Bár az onnipotens állam kényszerképzetével és az öngondoskodás háttérbe szorításával mindkét paternalista néppárt a társadalom infantilis reflexeire épített, a hatalomszerzési technikák és a társadalomhoz fűződő viszonyuk szempontjából különböznek egymástól.

Két pogány közt

A Fidesz agresszív unikulturális modellt képvisel. A szociális populizmus mellett azt is meghatározza, hogy ki a „jó magyar”, a „jó keresztény”, a „jó családanya”. Miközben a társadalom minél nagyobb részét kívánja saját táborába tömöríteni, a többieket megbélyegzett, periférikus létbe szorítaná. Az MSZP az osztogatás terén versenyképes a Fidesszel, de a szocializmus utolsó évtizedeiben meghonosodott technikával él, a kádári elvet követi: „aki nincs ellenünk, az velünk van”. Nem lép fel össznemzeti nevelőtisztként, a magánéletben békén hagyja az állampolgárokat, igyekszik kerülni a konfliktust. Míg tehát a rosszkodó gyermek a fideszes „apától” rendszeres erkölcsi prédikációt és néhány nyaklevest kap, addig az MSZP-s szülő inkább még több zsebpénzt ad neki, csak hagyja már őt „komoly dolgokkal” foglalkozni.

Amíg a hitelességében és identitásában megrendült kormánypárt, és a felelőtlen ellenzék verseng az adót nem fizető „járadékosok” szavazataiért, addig nehéz kitörni a populizmus csapdájából. Ez magyarázza az MSZP következetlenségeit, cikkcakkjait, melyeknél csak a Fidesz következetes változásellenessége elszomorítóbb. Így persze a nagy pártok együttműködése még válság idején is képtelenségnek bizonyult, és az ország megbűvölt Gólemként közeledett a szakadék felé.

Amihez kevés volt a közgazdasági racionalitás, azt elvégezte a gazdasági válság: időlegesen megtört a populizmusspirál. A katasztrófa előszele olyan lépésekre bírta a kormányzó elitet, melyek

sokáig elképzelhetetlennek tűntek. Mivel az MSZP önmaga képtelen volt vállalni a szükséges kiadáscsökkentést, egy félig baloldali politikusokból, félig külső szakértőkből álló válságkezelő kormány alakult az SZDSZ külső támogatásával. De mi lesz, ha csökken a válság nyomása?

Az MSZP lényegében a rendszerváltás óta képtelen a strukturális reformokra. Míg nagy átéléssel osztogat, addig kényszerhelyzetben fogcsikorgatva, önsajnáló heroizmussal csökkenti a kiadásokat. De új szerkezetet létrehozni nem tud, és nem is akar, mert a konzervatív struktúrákba volt társadalmilag „beágyazódva”. S bár az elmúlt években szépen „kiágyaszták” onnan őket, mégis kérdés, hogy túl tudnak-e lépni az osztogató-megszorító ciklikusságon. Gyurcsány távozásával az MSZP csak taktikai visszavonulást hajtott végre. Nem revideálta az előző időszak politikáját, hanem a kormány beltagjából kültaggá avanszált, és a válság kezelését a Bajnai-kormányra hagyta.

De mire szól az új kormány mandátuma? Mindaz ugyanis, amit tenni látszik, elsősorban mennyiségi mutatók alapján értelmezhető. Emeli a nyugdíjkorhatárt, csökkenti az állami szféra kiadásait és béreit, növeli az áfát, mérsékli a járulékokat stb. Az ilyen intézkedések bírnak némi struktúramódosító helyi értékkel, de a reform igazi értelméről, a nagy állami elosztórendszerek átalakításáról éppúgy nem beszélhetünk, mint a gazdasági és a vállalkozói környezet alapvető megváltoztatásáról. Persze alig hihető, hogy az átmeneti helyzet felszámolhatja az elit reformellenességét. A politika még most is könnyebben fogadja el a megszorítást, mint a reformpolitikát. Ez különösen jellemző a MSZP-re, amely nem értette meg, hogy szavazóbázisa döntően nem a megszorítások, hanem a hitelesség és a kompetencia hiánya miatt csökkent. Csak akkor merete vállalni a válságkezelést, amikor úgy érezte, végre a társadalom is felismerte a krízis méreteit. Mintha az orvos a betegséget nem a diagnózist követően kezdené gyógyítani, hanem megvárna, hogy a beteg üvöltjön a fájdalomtól. Mert attól fél, ha a páciens a fájdalom generálta betegségtudat nélkül kapja meg az injekciót, akkor majd másik orvoshoz pártol.

Eközben a másik orvos, a Fidesz éppen arra vár, hogy a reformok „piszkos” munkáját végezzék el mások. Tudja, hogy a tehetetlenkedés a beteg számára hatalmas kockázattal jár, mégis, arról győzködi, hogy a kollégamerő szadizmusból injekciózza. Zárt konzíliumokon persze Orbán is elismeri, hogy műtétre lenne szükség. De a nyilvánosság előtt fittyet hány a racionalításra: csodát ígér, egy olyan „új világot”, ahol egyszerre lehet csökkenteni az adókat és növelni az állami kiadásokat, az elkerülhetetlen reformok ellen pedig népszavazást szervez.

Ezt az ellentmondást a Fidesz csak bűnbakképzéssel lesz képes feloldani. Hiszen hatalomra kerülve valahogy meg kell majd indokolnia, miért tesz vagy hagy érvényben olyan intézkedéseket, amelyeket évek óta nép- és nemzetellenesnek minősít. A Fidesz valószínű választási győzelmének ez, a felülről bátorított gyűlölet- és leszámolási kampány a legaggasztóbb eleme, melynek előkészítése

évek óta zajlik. Ezt szolgálja a potenciális szavazók előítéleteit, negatív ösztöneit erősítő stigmatizáció, az ellenoldal politikusainak démonizálása.

Gyurcsány távozása után valójában egyik párt sem akart előre hozott választást. Ezt az MSZP és az SZDSZ nyíltan vállalta. Egy kampány hónapokkal késleltette volna a válságkezelést, ráadásul egy „büntetőszavazás” a Fidesz számára kétharmados győzelmet, a magyar demokrácia számára beláthatatlan veszélyeket jelentett volna.

A Fidesz sem akart előre hozott választást. Abban érdekelt, hogy fenntartsa a verbális feszültségnek azt a szintjét, amely a válságkezelés közepette is képes maximalizálni az előnyt. És, hogy a válságkezelésből rá már minél kevesebb maradjon. Ha komolyan akarná az előre hozott választást, akkor nem néhány ezer felhevült kelekótya, hanem százezres tömeg tüntetne a parlament felosztatásáért.

Az MDF előre hozott választásról és a parlament felosztatásáról beszélt, de patikamérlegesen dekázta ki, hogy ez semmiképp se következhesen be. Amikor biztos lehetett benne, hogy valamely ügyben az SZDSZ biztosítja a kormány számára a többséget, ellenzéki köntösbe bújt. Ha viszont a liberálisok nem támogatták a kormányt, akkor „fű alatt” szállította a szükséges voksokat. 2008 őszén ez történt az adótörvények megszavazásakor. Idén tavasszal pedig ezt igazolta Bokros Lajos, aki Gyurcsány lemondása után újra bejelentkezett a miniszterelnökségért, majd a dolog komolyra fordultával, a „Hosszútávfutó magányosságá”-ból ismert húzással, pár méterrel a cél előtt zihálva megállt, és hagyta Bajnait befutni.

Kétpárti, vagy 2 + 1-es parlament

Az elmúlt évtizedben a magyar választók kiábrándultak a politikai elitből. Az állampolgárok 40 százaléka nem tud pártot választani. S miközben az elitellenesség a szélsőjobbot hizlalja, a két nagy populista tömb között üres a polgári közép helye. Egy olyan harmadik erő, amely felelősen fordulhatna a társadalomhoz.

Ma egy olyan kétpárti parlament képe vetül elénk, amelyben a mindenkori kormány a járadékos többség szavazatait továbbra is az adófizető kisebbség által megtermelt pénz osztogatásával akarja majd megszerezni. A két oldal különbségei ellenére ezt a közös vonást további hasonlóságok erősítik: az erős klientúrák, a prédarendszer, a „kéz kezét mos” alkuk. Mindez egy fordított vízilabdameccsre hasonlít, ahol a játékosok a víz felett ütik, a víz alatt viszont simogatják egymást. Ez a modell pedig, az egyik oldal kétharmados többségétől függetlenül, önmagában is képes a demokrácia lerontására.

A szélsőjobb megerősödése miatt azonban már a 2+1 párti parlament esélyével is számolni kell. Fontos kérdéssé vált, hogy a Fidesz önállóan, vagy a Jobbikkal együtt szerzi-e meg az alkotmányozó többséget? Nem megalapozatlan az a feltételezés, hogy miként 1998–2002 között a MIÉP, most a Jobbik lenne a Fidesz partnere a lényeges

– kétharmados többség estén a rendszerváltás demokratikus rendszerét újrafazonírozó – ügyekben. A szélsőjobb üzenetei gyakran csak a Fidesz évtizedes bűnbakképző megnyilvánulásainak szókimondóan extrém verziói.

Ha van erő, amely már rövid távon is megakadályozhatja egy kétpárti struktúra bebetonozódását, vagy a 2+1 párti parlament létrejöttét, akkor az a potenciális polgári középerők összefogásában rejlik. Ehhez azonban őszinte számadásra van szükség.

Bonsai gigászok harca

A magyar demokrácia számára hosszú távon csak az hozhat változást, ha a racionális diskurzus képviselői képesek kellő súllyal megjelenni a színen. Ehhez új középerőre lenne szükség. Kérdés: létre tud-e jönni? Igény volna rá, de a társadalom ebben is kétlelkű: a nagy pártok hatalmi harcától már rosszul van, de kérni, kapni azért szeret. Új politikai elitet szívesen keresne, de ha az adófizető-járadékos arány nem változik, akkor persze az újoncoknak is az ismert kényszerek szabnának keretet. Eddig leginkább a centrumban elhelyezkedő kisebb pártok közvetítettek reális elvárásokat a társadalom felé, mivel méretükből adódóan megelégedhettek az aktív adófizetők támogatásával. Ez persze azt is „garantálta”, hogy ne nőhessenek nagy néppárttá.

Ideológiája és programja alapján jelenleg az MDF és az SZDSZ képviselheti az adófizető kisebbség és egy működőképes Magyarország érdekeit. Az SZDSZ kilépése a koalícióból alkalmat teremtett az együttműködéshez, de a két párt nem tudott élni a lehetőséggel. Az egykori rendszerváltók a túlélésért küzdve gyakran lepkesúlyban játszották újra a nehézsúlyúak meccseit, és egyiküknek sem sikerült harmadik erővé válnia. Kevés volt a médiafigyelem, és nem tudtak úrrá lenni a belső konfliktusokon és a támogatói bázisaikat erodáló centrifugális erőkön. A „racionális párt” címkéjéért versenyeztek irracionális eszközökkel. Versenyeztek, ki az igazi ellenzéki, miközben kifelé mégiscsak az volt a látszat, hogy a vergődő kormányt valamelyikük mindig kisegítette. A rivális PR-stábok azon versenyeztek, hogy melyikük tud a másik 3-5 százalékos támogatottságából 1-2 százalékot lerabolni. Ez stratégiának kistílú és kevés: bonsai gigászok küzdelme.

A reménybeli polgári közép

Tavaly április óta elképzelhető lett volna egy másik történet is: a racionális diskurzus kultúráján alapuló parlamenten kívüli elitmegújító igény találkozhatott volna egy parlamenten belüli MDF–SZDSZ együttműködéssel és nyitottsággal. Legalább a parlamenten belül megpróbálhattuk volna háromosztatúvá tenni a politikai teret: felmutatva a felelős ellenzék értékrendjét és pozícióját a felelőtlen

ellenzék és a vergődő szocialisták között. Ez viszonyítási-csatlakozási pontot jelenthetett volna a polgári értékrendet támogatók számára, és egyszerre próbálhattunk volna kitörni a hideg polgárháborús logika kereteiből, valamint a populizmus csapdájából.

Persze egy ilyen együttműködésnek komoly korlátai vannak. Például a múlt és a jelen. A két rendszerváltó párt a kilencvenes évek politikai küzdelmeiben egyaránt adott és kapott sebeket. Volt itt népi-urbánus ellentét, mucsázás és nemzetietlenezés, taxisblokádné, Kónya–Pető vita és médiaháború. Ráadásul a személyi ellentétek is hátráltató tényezők: a zsigeri elutasítás, a zsugorodó pozíciók kicsinyes féltése. És persze a szűkkeblű pártbüszkeség, amely minden helyzetben az igazság egyedüli letéteményeseként akarja magát látni és láttatni.

Pedig számtalan kutatás bizonyítja, hogy a verseny értelmetlen, mert a szavazóbázisok egymástól nem hódíthatók el. A kölcsönös elutasítottság viszont messze az MDF és az SZDSZ támogatói között a legkisebb, ráadásul a másik párt elfogadottsága is magas. Vagyis a két párt szavazóbázisai, bár alig keverednek, mégis komplementerek. De a két párt politikája egyelőre csak túlélési taktikákról és nem egy reménybeli polgári közép e pártokon is túlnyúló stratégiájáról szól. Márpedig az együttműködési képesség felmutatása nélkül hiú ábránd azt hinni, hogy bármelyikükhöz jelentős számban csatlakozhatnának a bizonytalan szavazók, vagy a véleményformáló szakemberek, értelmiségiek.

Június 7. : mi a tét?

Sajnos az esélyek idén tavasszal sem javultak. Az MDF (miközben kormánybiztosokból próbál a frakcióalapításhoz tagokat toborozni) álellenzéki magatartással sodródik a jobboldal felé, az SZDSZ pedig konstruktív ellenzékként csúszik az MSZP irányába.

Pedig mióta az MDF alkalomszerűen a radikális reformok politikája mellett dönt, a két párt közötti együttműködésnek elvileg nem maradt akadálya. Mégis, a kampányoló konzervatívok nem a halogatásért felelős MSZP-t, vagy a reformokról beszélni sem hajlandó Fideszt, hanem az SZDSZ-t támadják módszeresen, az meg persze visszavisszaló. Az egyik párt azt hiszi, hogy a liberálisok „ikonját” hódította el, és nem gondol bele, hogy saját szavazói a szerzeményt esetleg csak egy idegen „totemállatnak” nézik. És miközben a bonsai gigászok pitiáner küzdelmében mindkét párt könnyen elsüllyedhet, veszni látszik a polgári közép. Ezért pedig egyaránt felelős lesz az MDF és az SZDSZ is.

E kihívás szemszögéből szinte érdektelen, hogy a június 7-i választáson az SZDSZ és az MDF bejuttat-e 1-1 képviselőt az Európa Parlamentbe. Akár sikerül, akár nem, a polgári középerők összefogása nélkül mindketten csak vergődő, a következő választás túlélésére játszó szereplők maradnak. Ez történik akkor is, ha csupán az egyikük ugorja át az ötszázalékos küszöböt. Holott mindkét rendszerváltó

kispártnak tudnia kell: egymagában továbbra is képtelen lesz a polgári középerők megerősödésének katalizátorává válni. Sőt, összefogásuk is csak a szükséges, de nem az elégséges alapot biztosíthatja ahhoz, hogy képesek legyenek magukhoz vonzani a magyar demokrácia megújulásához szükséges friss politikai erőket. Ehhez eddig ismeretlen tudatossággal kellene túlnyúlniuk saját kis köreiken.

A válság esélyt nyújt arra, hogy megérlelje a polgári középerők összefogását. A formális logika szabályai és a programok tartalma szerint az SZDSZ és az MDF többé nem beszélhetne el egymás mellett, és nézeteik meghirdetett közösségét politikai együttműködéssel kellene igazolniuk. Akár sikerül, akár nem, a lényeg nem változik: a felelősség elől nem rejtőzhetünk el, és kinek-kinek el kell majd számolnia saját lelkiismeretével. Rendszerváltó pártokként a polgári közép kísérlétével ugyanis elsősorban nem önmagunknak, hanem az országnak tartozunk.

Magyar Bálint
országgyűlési képviselő (SZDSZ)